

**Departament Podręczników, Programów i Innowacji
Ministerstwo Edukacji Narodowej**

GRUPA ZAGRANICA

ul. Noakowskiego 10/6A
00-666 Warszawa

**KOMENTARZ GRUPY ROBOCZEJ DS. EDUKACJI GLOBALNEJ
DO PROJEKTU ROZPORZĄDZENIA MINISTRA EDUKACJI
NARODOWEJ W SPRAWIE PODSTAWY PROGRAMOWEJ
KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ**

Szanowni Państwo,

w nawiązaniu do ogłoszonych konsultacji rozporządzeń w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego (ogłoszenie na stronie internetowej: <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12293659/katalog/12403181#12403181>) przesyłamy komentarz sformułowany przez ekspertki i ekspertów skupionych w grupie roboczej ds. edukacji globalnej działającej przy Grupie Zagranica, federacji 54 polskich organizacji pozarządowych zaangażowanych we współpracę rozwojową, wspieranie demokracji, pomoc humanitarną i edukację globalną.

Nasz komentarz rozpoczynamy od przedstawienia postulatów ogólnych Grupy Zagranica dotyczących obecności edukacji globalnej w podstawach programowych kształcenia w ramach konkretnych przedmiotów: edukacji wczesnoszkolnej, języka polskiego, geografii, wiedzy o społeczeństwie oraz historii. W dalszej części niniejszego opracowania zwracamy uwagę na kluczowe zapisy przedstawionych do konsultacji podstaw programowych w odniesieniu do definicji edukacji globalnej. Samą zaś definicję tego obszaru edukacyjnego prezentujemy w ostatniej części komentarza.

Osobą kontaktową ws. konsultacji projektu podstawy programowej z ramienia grupy roboczej ds. edukacji globalnej jest Pani Elżbieta Kielak (elzbieta.kielak@zagranica.org.pl).

Z poważaniem,

w imieniu Zarządu Grupy Zagranica

Jan Bazyl, Dyrektor Wykonawczy Grupy Zagranica

Grupa Zagranica jest stowarzyszeniem polskich organizacji pozarządowych zaangażowanych w międzynarodową współpracę rozwojową, wspieranie demokracji, pomoc humanitarną oraz edukację globalną.

W skład Grupy wchodzi obecnie 54 organizacje – 52 członków zwyczajnych oraz 2 organizacje wspierające. Obecny 5-osobowy Zarząd Grupy Zagranica działa w następującym składzie:

Aleksandra Antonowicz-Cyglicka
POLSKA ZIELONA SIĘĆ

Krzysztof Filcek
FUNDACJA WSPÓLPRACY
POLSKO-UKRAIŃSKIEJ PAUCI

Grzegorz Gruca
POLSKA AKCJA HUMANITARNA

Grzegorz Piskalski
CENTRUMCSR.PL

Marcin Wojtalik
INSTYTUT GLOBALNEJ
ODPOWIEDZIALNOŚCI

REKOMENDACJE OGÓLNE GRUPY ZAGRANICA:

1. W edukacji globalnej (którą opisujemy dokładnie pod koniec niniejszego pisma) kluczową kwestię odgrywają tzw. zagadnienia przekrojowe. Są to tematy szczególnie istotne w kontekście rozważań o współczesnym świecie, które - by mogły być zrozumiane przez młodych ludzi - powinny być omawiane na różnych przedmiotach, biorąc pod uwagę perspektywę danego przedmiotu. Takim zagadnieniem mogą być prawa człowieka, okres podbojów kolonialnych i jego współczesne konsekwencje czy różne wyzwania współczesnego świata, jak np. głód. Rekomendujemy zatem, by ostateczne wersje podstaw programowych oraz powstające na ich podstawie podręczniki oraz programy nauczania były sformułowane w taki sposób, aby zagadnienia przekrojowe można było omawiać z uczennicami i uczniami z różnych perspektyw przedmiotowych.
2. Analiza przedstawionych do konsultacji podstaw programowych wskazuje, iż niektóre regiony świata (np. Azja, Afryka, Blisko Wschód) zostały przedstawione w sposób stereotypowy, niepokazujący pełnego zróżnicowania danego regionu. Trudno doszukać się w przedstawionych zapisach treści równoważących stereotypowy przekaz dotyczący mieszkańców krajów globalnego Południa. Sugerujemy przedstawianie osób z tych regionów świata jako aktywnie działających na rzecz rozwoju swojego kraju i poprawy warunków życia. Sugerujemy także jak najczęstsze uwzględnianie perspektywy osób mieszkających w krajach Południa – pokazanie ich punktu widzenia, priorytetów i spojrzenia na rozwój, co byłoby niezwykle pouczającym i wartościowym elementem uczenia się. Jest to także jedno z założeń edukacji globalnej.
3. Zaproponowane lektury, zarówno do edukacji wczesnoszkolnej, jak i języka polskiego, mogą spowodować ukształtowanie stereotypowej wizji krajów globalnego Południa. Postulujemy poszerzenie listy lektur o takie pozycje, które wspomogą kształtowanie postaw otwartości i szacunku wobec różnorodności współczesnego świata oraz oddadzą głos bohaterom i bohaterkom z krajów Południa.
4. Na podstawie analizy przedstawionych do konsultacji zapisów obserwujemy wyraźną dysproporcję w odniesieniu do tematów dedykowanych kwestiom narodowym i związanym z polską tożsamością, w porównaniu do treści poświęconych innym regionom świata, historii świata oraz światowej, współczesnej literatury. Uważamy, że warto te proporcje zmienić, na korzyść głębszego i szerszego poznania kontekstu międzynarodowego w odniesieniu do każdego z omawianych przez nas przedmiotów. Współczesna sytuacja globalna nie pozwala nam na rozpatrywanie kwestii historycznych, geograficznych czy społecznych w oderwaniu od wymiaru europejskiego i międzynarodowego. Polska funkcjonuje w świecie pełnym współzależności, których proces edukacyjny nie może przemilczeć.

WNIOSKI OGÓLNE Z ANALIZY ZAPREZENTOWANYCH PODSTAW PROGRAMOWYCH ORAZ REKOMENDACJE SZCZEGÓŁOWE DOTYCZĄCE KONKRETNICH PRZEDMIOTÓW:

Edukacja wczesnoszkolna

Rekomendacje:

1. Wymienione w podstawie programowej wymagania ogólne dotyczące celów kształcenia w zakresie emocjonalnego obszaru rozwoju ucznia/uczennicy zakładają nabycie umiejętności uświadamiania sobie uczuć przeżywanych przez inne osoby i próbę ich zrozumienia. Warto dodać w tym punkcie również szacunek dla uczuć i emocji innych osób, które inaczej reagują na daną sytuację.
2. Wymienione w podstawie programowej wymagania ogólne dotyczące celów kształcenia w zakresie społecznego obszaru rozwoju ucznia/uczennicy zakładają nabycie umiejętności obdarzania szacunkiem znanych osób w podobnym wieku - „koleżanek i kolegów”, osób dorosłych bez względu na to czy uczeń/uczennica zna tę osobę. Zwraca się również uwagę na szacunek wobec przyrody i ojczyzny. W opinii ekspertek i ekspertów edukacji globalnej szkoła powinna uczyć obdarzania szacunkiem wszystkich ludzi bez względu na to czy są to osoby znajome czy nie, w jakim są wieku i skąd pochodzą. Ten sam aspekt powinien być podkreślony w kontekście innych krajów, biorąc również pod uwagę fakt, że nawet uczennice i uczniowie na tym etapie edukacyjnym prawdopodobnie mają kontakt z innymi krajami i ich kulturami (np. wyjeżdżając na wakacje czy mając rodzinę zagranicą). W związku z powyższym rekomendujemy, aby kształtowanie zrozumienia i szacunku wobec wszystkich osób i ich wrodzonej różnorodności było jednym z kluczowych elementów tego etapu edukacyjnego.
3. Wymienione w podstawie programowej wymagania ogólne dotyczące celów kształcenia w zakresie poznawczego obszaru rozwoju ucznia/uczennicy zakładają umiejętność rozumienia legend, faktów historycznych, tradycji, elementów kultury materialnej i duchowej, a także pojęć i symboli z nimi związanych. Warto nie ograniczać ich jedynie do rodziny, domu, narodu, ojczyzny i kraju, ale także pokazać ich różnorodność w Europie i na świecie. Możliwość ich poznania pozytywnie przyczyni się do rozumienia świata jako całości, jak również roli Polski na świecie.
4. W proponowanej liście lektur znajdują się trzy pozycje, które mogłyby sprzyjać kształtowaniu umiejętności rozumienia świata, jego różnorodności pod względem krajobrazu, klimatu, kultur, zwyczajów czy życia codziennego, są to: „Anaruk, chłopiec z Grenlandii” Czesława Centkiewicza (pierwsze wydanie: 1946), Hugh Lofting „Doktor Dolittle i jego zwierzęta” (pierwsze wydanie: 1920) oraz Łukasz Wierzbicki „Afryka Kazika” (pierwsze wydanie 2008). Proponowane publikacje nie przyczyniają się jednak do rozumienia współczesnego świata, ponieważ dwie z nich powstały w pierwszej połowie XX wieku, natomiast trzecia z nich opowiada rodzinną historię sprzed kilkudziesięciu lat. Lektury te mają zatem niewielką wartość poznawczą wobec czasów współczesnych, ponadto wzmacniają negatywne stereotypy wobec innych ludzi i krajów, w tym w szczególności wobec krajów globalnego Południa (np. postrzeganie Afryki jako jednorodnego kontynentu poprzez pryzmat natury i braku cywilizacji, infantylicyzacja osób z globalnego Południa).

Na proponowanej liście zabrakło aktualnych pozycji, które pokazywałyby różnorodność świata w sposób demokratyczny z uwzględnieniem procesów, które zaszły po epoce kolonialnej, a także aktualnych wyzwań.

W miejsce wymienionych lektur proponowalibyśmy włączenie następujących pozycji:

- Baśnie afrykańskie (wyd. Media Rodzina)
- Ewa Nowak „Kot, który zgubił dom”
- Eliza Piotrowska „My ludzie”
- Pernilla Stalfelt „Twoje prawa – ważna sprawa”
- Małgorzata Strzałkowska „O wartościach. Rady nie od parady Cz. III”

Powyższe propozycje są doskonałym przyczynkiem do wspólnego poznawania świata, rozumienia ważnych procesów i swojej roli w najbliższym otoczeniu, a także w perspektywie narodowej, europejskiej czy światowej. Istotnym elementem rozwoju tych umiejętności jest znajomość praw dziecka czy rozumienia wyzwań globalnych, takich jak chociażby migracje.

5. W ramach osiągnięć w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej, w przedstawionej podstawie programowej, brakuje podstawowej wiedzy o świecie i umiejscowieniu Polski w szerszej perspektywie (europejskiej czy globalnej).
6. W opisie charakterystyki edukacji ujętych w podstawie programowej warto byłoby również wymienić metody dydaktyczne wspierające kompetencje krytyczne. Dobrą praktyką jednej z organizacji członkowskich Grupy Zagranica – Instytutu Globalnej Odpowiedzialności - jest stosowanie w tej grupie wiekowej metody dociekań filozoficznych, które pozwalają jednocześnie kształtować umiejętności komunikacyjne (w tym odnoszenie się do wypowiedzi innych, argumentowanie i wnioskowanie), wspierać pracę w grupie, wzmacniać kreatywność oraz poprawiać relacje międzyludzkie (w tym również szacunek do koleżanek i kolegów).

Język polski

Zmiany pomiędzy obydwoma wersjami podstawy programowej dot. języka polskiego dotyczą przede wszystkim układu treści – w poprzedniej wersji wymagania ogólne były sformułowane osobno dla każdej z klas IV-VIII z założeniem, że nowa wiedza oraz umiejętności opierają się o te zdobyte we wcześniejszych klasach. W obecnej wersji wymagania szczegółowe zostały sformułowane w podziale na dwa etapy: klasy IV-VI oraz klasy VII-VIII. Daje to większą swobodę nauczycielkom i nauczycielom w realizacji poszczególnych treści na przestrzeni odpowiednio trzech lub dwóch lat, dając możliwość dostosowywania ich do potrzeb i możliwości uczniów i uczennic. Zmiany w treści wymagań ogólnych i szczegółowych są nieznaczne i mają charakter redakcyjny.

Rekomendacje dotyczące języka polskiego zawarte w komentarzu grupy roboczej ds. edukacji globalnej Grupy Zagranica, przesłanym do Ministerstwa Edukacji Narodowej w dniu 9.12.2016 r. nie zostały uwzględnione. Poniżej prezentujemy rekomendacje wraz z propozycjami uwzględnienia konkretnych zapisów.

Rekomendacje:

1. Zgodnie z warunkami i sposobem realizacji podstawy programowej na II etapie edukacyjnym, „Klasy IV-VIII szkoły podstawowej to okres kształtowania sposobów poznawania świata i postaw wobec niego, poznawania kultury i jej wytworów, rozwijania umiejętności komunikowania się z innymi ludźmi (...)", w związku z czym zadaniem nauczyciela języka

polskiego jest m.in. „rozwijanie w uczniu ciekawości świata” oraz „kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur i szacunku dla ich dorobku”. W wymaganiach szczegółowych sformułowanych dla klas IV-VI oraz VII-VIII warto w większym stopniu umożliwić realizację tych założeń poprzez kształtowanie tożsamości nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale także społecznym, nie ograniczając rozwijania ciekawości świata jedynie do „poznawania kultury własnego regionu oraz dziedzictwa narodowego”, a uwrażliwiając młodych ludzi także na zjawiska i procesy o charakterze globalnym, pozwalając im budować swoją tożsamość regionalną, narodową, europejską i globalną.

2. W obliczu dynamicznych zmian zachodzących na świecie, zarówno w wymiarze kulturowym, politycznym, ekonomicznym czy środowiskowym, młodzi ludzie powinni rozumieć sieć globalnych współzależności – od najmłodszych lat będąc przecież jej uczestnikami – oraz swoje miejsce i znaczenie własnych decyzji oraz podejmowanych działań. Szkoła powinna wspierać młodych ludzi w rozumieniu wyzwań współczesnego świata, a edukacja polonistyczna ma w tym zakresie szczególnie ważną rolę do odegrania – m.in. poprzez kształtowanie umiejętności krytycznej analizy informacji, w tym odróżniania faktów od opinii, jak i umiejętności komunikowania się (w tym rozumienia różnych stanowisk, postaw i wartości – także w wymiarze międzykulturowym), a także kształtowania postaw szacunku wobec innych ludzi i środowiska naturalnego oraz odpowiedzialności za otaczającą nas rzeczywistość w wymiarze lokalnym i globalnym. W tym celu warto m.in. zmodyfikować listę lektur dla klas IV-VI oraz VII-VIII, włączając do niej współczesne teksty kultury prezentujące także rzeczywistość postkolonialną, uwzględniającą zmiany polityczno-gospodarcze oraz społeczne, jakie zaszły na świecie w XX i XXI wieku.
3. Edukacja polonistyczna na II etapie edukacyjnym powinna wspierać kształtowanie własnej tożsamości kulturowej w odniesieniu do innych kultur, pozwalając dzieciom i młodzieży za pośrednictwem literatury światowej – autorów i autorek z różnych części świata i kręgów kulturowych – na poznawanie ich różnorodności, rozumienie relacji międzyludzkich, różnych systemów wartości i umiejętne szanowanie podobieństw i różnic, z jakimi mamy do czynienia na co dzień. Kształcenie literackie i kulturowe jest w tym zakresie ściśle powiązane z kształceniem językowym, które powinno także w większym stopniu kłaść nacisk na refleksyjną analizę zachowań językowych i postaw wobec języka, a także uwrażliwianie młodych ludzi na sposób, w jaki się komunikują z innymi, i język, jakim posługują się, opisując otaczającą ich rzeczywistość, w tym konsekwencje jego użycia.
4. W realizacji założeń nauczania języka polskiego na II etapie edukacyjnym warto uwzględnić zwiększenie podmiotowości uczniów i uczennic, w tym umożliwienie im podejmowania decyzji oraz brania odpowiedzialności za samorozwój. Podmiotowość tę można wzmocnić m.in. poprzez włączenie ich w proces wyboru tekstów kultury, jakie chcieliby poznać, a także podkreślenie znaczenia metody projektu uczniowskiego, wspierającej samodzielność dzieci i młodzieży.

Geografia

Przedstawiony poniżej komentarz jest wyjątkowo szczegółowy i odnosi się do konkretnych punktów wymagań szczegółowych zawartych w podstawie programowej nauczania przedmiotu geografia. Wynika to z faktu, iż geografia jest tym przedmiotem, gdzie kwestie edukacji globalnej powinny zostać potraktowane w sposób niezwykle dokładny. To w ramach tego przedmiotu dzieci i młodzież zdobywają najwięcej informacji o świecie. Konieczne jest zatem wskazanie wszystkich

współzależności charakteryzujących współczesny świat, tak aby każda osoba miała szansę uświadomić sobie konsekwencje swoich wyborów i działań.

Chcemy też zwrócić szczególną uwagę na fakt, iż część z zaproponowanych przez Grupę Zagranica, w ramach prekonsultacji podstaw programowych, poprawek została uwzględniona. Z zadowoleniem przyjęliśmy zwiększenie nacisku na rozwijanie myślenia przyczynowo-skutkowego, przy odejściu od uczenia dużej liczby pojęć.

Rekomendacje:

1. „Kształtowanie poczucia dumy z piękna ojczystej przyrody i dorobku naszego narodu, poprzez poznanie m.in.: różnych obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu i Polski, krajobrazów Polski, walorów przyrodniczych, kulturowych, turystycznych oraz osiągnięć Polaków w różnych dziedzinach życia, w tym sukcesów polskich firm na arenie międzynarodowej”.

Komentarz:

Warto doprecyzować cel, jakiemu ma służyć wiedza dotycząca sukcesów polskich firm oraz kryteria sukcesu, czyli co stanowi o sukcesie polskiej firmy na arenie międzynarodowej. Powinny zostać wzięte pod uwagę takie zagadnienia jak przestrzeganie praw pracowniczych i norm środowiskowych zarówno w kraju siedziby firmy, jak i jej spółkach/filiach zagranicznych oraz płacenie podatków, zarówno w kraju siedziby jak i w krajach, gdzie firma posiada spółki/filie. Kwestia unikania opodatkowania jest problemem globalnym i mocno przyczynia się do stagnacji i ubóstwa krajów Południa. To ważne, by uczeń/uczennica wiedział/a, że unikanie opodatkowania przez firmy europejskie w krajach Południa jest jednym z powodów, dlaczego wiele krajów Południa boryka się z problemem ubóstwa. Problem ten dotyczy również Polski. Szacuje się, że obecnie w wyniku unikania opodatkowania przez duże międzynarodowe firmy kraje Unii Europejskiej tracą do 70 mld euro, zaś Polska - do 46 mld złotych rocznie. Najwięcej tracą kraje globalnego Południa – ocenia się, że prawie 150 mld dolarów w ciągu roku. To więcej niż otrzymują w ramach pomocy międzynarodowej. Działalność firm to także działalność związana z kosztami środowiska i prawami pracowniczymi. To ważne, by uczeń i uczennica wiedzieli, że dobra firma to taka, która wypłaca pracownikom i pracownicom odpowiednie wynagrodzenie, pozwalające na godne życie oraz taka, która dba o środowisko, na które wpływa.

2. Rozwijanie postawy współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszłego rozwoju społeczno-kulturowego i gospodarczego „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski.

Komentarz:

Postawa współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego powinna być rozszerzona na cały świat. Zanieczyszczenia nie znają granic. Stan powietrza, wód i rzek w Polsce ma wpływ na światowy ekosystem. Ważne, by uczeń i uczennica wiedzieli, że ich styl życia wpływa na ludzi i środowisko na całym świecie.

3. Uczeń/uczennica dyskutuje na temat społeczno-ekonomicznych, kulturowych konsekwencji migracji na obszarze Europy.

Komentarz:

Dyskusję warto zacząć od społeczno-ekonomicznych i kulturowych przyczyn migracji, takich jak wojny, katastrofy naturalne czy pogłębiające się nierówności na świecie. Należy też pokazać, że migracje odbywają się na całym świecie, że nie jest to jedynie cecha charakterystyczna Europy.

4. Uczeń/uczennica dostrzega problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy.

Komentarz:

Zdanie sugeruje, jakoby problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy trwale charakteryzowały ten kraj. To ważne, aby uczennice i uczniowie rozumieli bieżącą (2017 rok) sytuację na Ukrainie, na terenie której toczą się działania zbrojne, ale sytuacja w tym kraju jest na tyle dynamiczna, że za chwilę mogą to być inne problemy. Dodatkowo, pokazywanie kraju sąsiedniego od strony problemów nie skłania do szukania podobieństw i budowy pozytywnych relacji sąsiedzkich. Należałoby zawrzeć tu cechy niezbywalne dla tego kraju, takie jak przyroda czy dziedzictwo kulturowe, nie rezygnując przy tym z podejmowania przyczyn obecnej sytuacji społecznej, politycznej i gospodarczej Ukrainy.

5. Geografia regionalna Azji:

- Japonia – gospodarka na tle warunków przyrodniczych i społeczno - kulturowych; rozmieszczenie ludności i problemy demograficzne Chin; znaczenie Chin w gospodarce światowej; Indie krajem kontrastów społecznych i gospodarczych; Bliski Wschód – islam, ropa naftowa, obszar konfliktów zbrojnych.
- przedstawia i wyjaśnia kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach;
- charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod względem cech kulturowych oraz zasobów ropy naftowej i poziomu rozwoju gospodarczego i cech kulturowych;
- wskazuje na mapie miejsca konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie, identyfikuje ich główne przyczyny i skutki.

Komentarz:

Bliski Wschód

Warto zwrócić uwagę na to, aby nie prezentować regionu Bliskiego Wschodu jedynie w stereotypowym ujęciu: islam, ropa, konflikty zbrojne.

Konflikty zbrojne toczą się nie tylko na Bliskim Wschodzie i nie są przypisane do regionu. Wg rankingu magazynu Forbes z 2016 r. z 10 znaczących konfliktów, które warto uważnie obserwować tylko 3 znajdują się na Bliskim Wschodzie: <http://foreignpolicy.com/2016/01/03/10-conflicts-to-watch-in-2016/>.

Ucząc o regionie Bliskiego Wschodu należałoby podkreślać jego zróżnicowanie – etniczne, kulturowe i religijne (także wewnątrz islamu czy Kościołów wschodnich) oraz społeczno-gospodarcze.

Rozwój

Należy pamiętać, że nie ma jednego modelu rozwoju gospodarczego, a rozwój jako taki nie jest tożsamy ze wzrostem gospodarczym. Dlatego pojawia się pytanie, na jakiej podstawie uczeń/uczennica ma określać możliwości rozwoju gospodarczego Indii? W oparciu o którą

definicję rozwoju? Mając na uwadze cel geografii tworzącej całościowy obraz świata, warto byłoby dodać, że obfitość dóbr, jaką rozkoszują się państwa globalnej Północy została osiągnięta dzięki eksternalizacji jej kosztów i przywłaszczeniu sobie cudzych zasobów. Jak celnie ujął to Zygmunt Bauman, „aby reszcie ludzkości udostępnić poziom spożycia energii i materiałów przez przeciętnego Kanadyjczyka, trzeba by dwu dodatkowych planet”. Warto więc koncentrować się na pokazaniu ogólnego trendu rosnących nierówności, które w obecnym systemie gospodarczym działają na korzyść bardzo wąskiej grupy 1% (wg raportu Oxfam z 2017 roku „Economy for 99%”, 8 najbogatszych na świecie ludzi posiada tyle majątku, co najbiedniejsze 3,6 miliarda).

6. Geografia regionalna Afryki – uczeń/uczennica identyfikuje na podstawie tekstów źródłowych przyczyny i skutki niedożywienia ludności Afryki na przykładzie Etiopii.

Komentarz:

Zastanawiające jest, dlaczego Etiopia została wybrana jako jedyny przykład kraju, na podstawie którego prezentuje się kwestie głodu na świecie. Analizując statystyki z 2015 r. Etiopia nie występuje w pierwszej 10-tce krajów, które cierpią z powodu głodu (<https://www.one.org/international/blog/the-worlds-10-hungriest-countries-in-2015/>).

Obecnie na świecie 795 mln ludzi cierpi z powodu głodu. Większość z nich, tj. 525,6 mln mieszka w Azji, 226,7 mln w Afryce, 37,40 mln w Ameryce Łacińskiej. Ok. 15 mln osób jest zagrożonych głodem w Europie i Ameryce Północnej. 75% wszystkich głodnych ludzi na świecie to rolnicy. 60% z nich to kobiety (na podstawie: http://www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm#Number_of_hungry_people_in_the_world). Mówienie więc o Etiopii w kontekście jedynie głodu stygmatyzuje i stereotypizuje ten kraj, czyli stoi w sprzeczności z punktem 15.8 podstawy: uczeń/uczennica przelamuje stereotypy w postrzeganiu Afryki. Stoi też w sprzeczności z treścią obecną w „Warunkach i sposobach realizacji” (s. 115), w zdaniu „Zapobieganie to stygmatyzacji miejsc i błędnemu, stereotypowemu myśleniu (np. że żywność marnowana jest tylko w Stanach Zjednoczonych, a niedożywienie występuje jedynie w Etiopii). Zagadnienie głodu, które pojawia się w ramach omawiania tylko kontynentu afrykańskiego również utwierdza stereotyp „biednych, głodnych dzieci w Afryce”, podczas gdy, jak widać ze statystyk zamieszczonych wyżej, statystyczna większość ludzi zmagających się z problemem głodu mieszka na kontynencie azjatyckim. O głodzie warto mówić w kontekście grup, które najczęściej go doświadczają, czyli drobnych rolników, którzy nie są przypisani do konkretnego kraju.

7. Geografia regionalna Ameryki Północnej i Południowej: uczeń/uczennica określa cechy megalopolis w Ameryce Północnej oraz wyjaśnia przyczyny powstawania slumsów w wielkich miastach na przykładzie Ameryki Południowej

Komentarz:

Slumsy, czy nieformalne osiedla, powstają przy wielkich miastach na całym świecie, również w USA i Kanadzie. Takie sformułowanie może skłaniać do stereotypowego myślenia, że w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie istnieją wielkie miasta (megalopolis) ich pozbawione, a które są czymś charakterystycznym tylko dla Ameryki Południowej. W związku z tym sugerujemy objęcie przyczynami powstawania nieformalnych osiedli wielkie miasta na obu kontynentach. Ponadto znowu zwracamy uwagę na kwestię używanego języka. Słowo „slums” jest powielaniem stereotypów. Zamiast używać takich określeń, można mówić o osiedlach nieformalnych.

8. Wybrane problemy i regiony geograficzne Australii i Oceanii.

Komentarz:

W tej części podstawy brakuje informacji na temat ludności rdzennej.

Wiedza o społeczeństwie

Rekomendacje:

1. Nadrzędny cel kształcenia w zakresie wiedzy o społeczeństwie przedstawiony w punkcie *Warunki i sposób realizacji* nie znajduje pełnego odzwierciedlenia w proponowanych celach kształcenia i treściach nauczania. Cel nadrzędny wskazuje na nabywanie wiedzy i umiejętności dot. kręgów środowiskowych (w tym wspólnoty międzynarodowej). Na poziomie celów i treści wspólnota międzynarodowa i tożsamość europejska i globalna są często pomijane – uwaga skupiona jest na najbliższym otoczeniu ucznia/uczennicy. Dla aktywności obywatelskiej jest niezwykle ważne, aby uczniowie i uczennice umieli określić swoje miejsce w świecie, zauważali sprawy globalne, umieli krytycznie je analizować oraz wyrażać opinie na ich temat. Ogromne znaczenie ma także kształtowanie poczucia związku z ludźmi mieszkającymi w innych regionach świata (szczególnie tych nieuprzywilejowanych) i wykazywali postawę solidarności. Dlatego w zakresie punktu *I Wiedza i rozumienie* sugerujemy dodanie do wspólnoty etnicznej i państwowej także społeczności międzynarodowej, a w punkcie *III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów* – tożsamości globalnej (wynikającej z bycia obywatelem świata).
2. Dot. *Celów kształcenia I. Wiedza i rozumienie.*

Z perspektywy organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka, szczególnie ważne jest podkreślenie roli praw człowieka w stanowionym prawie na poziomie krajowym oraz międzynarodowym, a także wiedza na temat kompetencji organów państwowych, europejskich czy międzynarodowych, które są odpowiedzialne za ich przestrzeganie. Połączenie praw człowieka z ważnymi, bieżącymi procesami politycznymi na forum Unii Europejskiej czy Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) oraz pokazanie konsekwencji ich łamania dla ludzi w różnych regionach świata to również istotna kwestia w tym zakresie tematycznym. Sama podstawowa wiedza na temat „wybranych spraw międzynarodowych” bez tego kontekstu będzie jedynie wiedzą faktograficzną, a nie analityczną i nie przyczyni się do wzmocnienia postaw obywatelskich. Niedoprecyzowana jest również rola środków masowego przekazu w połączeniu z tematyką praw człowieka czy spraw międzynarodowych. Warto doprecyzować tę problematykę lub stworzyć oddzielny punkt związany ze zdobywaniem wiedzy pochodzącej z przekazów medialnych i ich krytyczną analizą, np. rozróżnianie faktów od opinii i analiza materiałów z elementami manipulacji lub rozwinąć o te kwestie *punkt II Wykorzystanie i tworzenie informacji*. Warto również wziąć pod uwagę różnorodność źródeł informacji w multimedialnej rzeczywistości i skierować uwagę również na media internetowe oraz przede wszystkim materiały wizualne, których młodzież znacznie chętniej używa.
3. W punkcie *II. Wykorzystanie i tworzenie informacji* w porównaniu z wersją dokumentu z prekonsultacji zniknął zapis „wykazuje się umiejętnością czytania ze zrozumieniem informacji o życiu publicznym”. Wnioskujemy o jego przywrócenie.
4. Dot. *Celów kształcenia III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów.*

Warto „rozumienie własnych potrzeb i potrzeb innych” sformułować w kontekście obywatelskim i społecznościowym, a nie jedynie indywidualistycznym. Odwołanie do wartości takich jak godność i postaw, takich jak szacunek, powinno uwzględniać nie tylko w odwołaniu do własnej osoby i osób z własnego otoczenia, ale też w kontekście globalnym, zgodnie z definicją edukacji globalnej. Praca w tym zakresie powinna przyczyniać się do rozwoju empatii i solidarności z osobami z różnych regionów świata. Odkrywanie elementów własnej tożsamości nie powinno ograniczać się jedynie do jej lokalnego, regionalnego, etnicznego i obywatelskiego wymiaru, ale również uwzględniając jej europejski i globalny kontekst. Dobre rządzenie czy praworządność to istotna tematyka nie tylko na poziomie lokalnym, ale również europejskim czy globalnym, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w tym zapisie. Powinna być podkreślona wartość pokojowego rozwiązywania konfliktów oraz współpracy międzynarodowej.

5. *Dot. Treści nauczania 1. Społeczna natura człowieka. W szczególności 2) przedstawia zasady komunikowania się; wyjaśnia zasady skutecznej autoprezentacji – kształtowania swojego wizerunku w nowym środowisku; 5) podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; rozumie, że można i wie, jak można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub jak im się przeciwstawić).*

Umiejętności komunikacyjne jako kluczowe dla edukacji globalnej powinny nie ograniczać się jedynie do kształtowania własnych opinii i wizerunku oraz asertywności, lecz również do odnoszenia się do innych opinii z szacunkiem i dostrzegania różnych punktów widzenia. Brak tej umiejętności zapisanej w treściach nauczania może negatywnie wpłynąć na realizację innych treści. Ponadto, istnieje potrzeba uzupełnienia kształtowania umiejętności komunikacyjnych o wiedzę na temat mechanizmów powstawania stereotypów, uprzedzeń i przejawów dyskryminacji oraz umiejętności przeciwstawiania się im.

6. *Punkt 4. Prawa człowieka koncentruje się przede wszystkim na wiedzy oraz znajomości dokumentów oraz instytucji z tego obszaru. Dobrym uzupełnieniem takiego podejścia byłoby pokazanie aktywności ludzi (liderów i liderek) z różnych stron, którzy aktywnie włączają się w działania na rzecz praw człowieka. Umożliwi to pokazanie, że dbanie o respektowanie praw człowieka nie jest zarezerwowane tylko dla instytucji i będzie mogło mieć charakter aktywizacyjny. Ponadto, warto porównać prawa i wolności zawarte w Konstytucji RP z tymi, które są zawarte w dokumentach międzynarodowych – np. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (nie ograniczać się jedynie do jej preambuły). Najważniejsze jest jednak przedyskutowanie znaczenia praw człowieka dla ludzi w różnych regionach świata i pokazanie konsekwencji ich nierespektowania (np. wpływ nierównego dostępu do edukacji na rozwój ludzi z krajów globalnego Południa).*
7. *W punkcie 8. Wspólnoty narodowe/etniczne i ojczyzna warto połączyć pojęcie „ojczyzna” z prawami człowieka – przede wszystkim wskazać, że zgodnie z regulacjami międzynarodowymi każdy człowiek ma prawo do azylu. Warto odwołać się do wielonarodowych i wielokulturowych tradycji Polski oraz korzyści i wyzwań związanych ze zróżnicowanym etnicznie społeczeństwem. Niezwykle cenne byłoby też zachowanie funkcjonującego w obecnej podstawie programowej dla III poziomu edukacyjnego zapisu „uczeń wykazuje, odwołując się do Holocaustu oraz innych zbrodni przeciw ludzkości, do*

jakich konsekwencji prowadzić może skrajny nacjonalizm”. Ponadto, w podpunkcie 5) sugerowane jest dodanie informacji o tożsamości globalnej¹.

8. Niejasne wydaje się sformułowanie dotyczące realizacji potrzeb własnych w kontekście działań sektora pozarządowego (punkt 9. *Udział obywateli w życiu publicznym. Uczeń: 2) przedstawia cele i formy działań organizacji pozarządowych (stowarzyszeń i fundacji) aktywnych w społeczności lokalnej i regionie; rozumie, że działalność tego typu prowadzi także do realizacji własnych potrzeb;*). Istotne jest pokazanie aktywności organizacji społeczeństwa obywatelskiego również na poziomie europejskim czy globalnym. Warto podkreślać, że udział obywateli i obywateli zaczyna się od aktywności lokalnej, ale może mieć też wymiar ponadnarodowy, w tym europejski. Z uwagi na aspiracje części młodych ludzi do pracy w środowisku międzynarodowym warto pokazać również możliwość zrzeszania się w tym środowisku. Warto także pokazać różnorodne formy wsparcia organizacji pozarządowych. Punkt dotyczący obywateli w życiu publicznym nie zawiera informacji na temat możliwości wpływu na politykę na poziomie krajowym, podkreślenia roli wyborów do parlamentu czy prezydenckich, a także na poziomie europejskim, choćby poprzez wybory do parlamentu europejskiego. Warto ten punkt uzupełnić o powyższe informacje.
9. W punkcie 10. *Środki masowego przekazu* warto zaakcentować kwestię korzystania z różnorodnych źródeł informacji (także pochodzących spoza Polski i kontynentu europejskiego), krytyczną analizę nie tylko przekazów reklamowych, ale także przekazów medialnych (zarówno analizując język, jak i przekazy (audio)wizualne)). Krytycznej analizie poddane powinny być także media społecznościowe.
10. Punkt 12. *Sprawy międzynarodowe* to najważniejszy punkt wiedzy związany z możliwością wprowadzenia perspektywy globalnej czy międzynarodowej, która w poprzednich punktach nie została wprowadzona. Kluczowe dla edukacji globalnej byłoby połączenie go z pozostałymi jedenastoma punktami treści nauczania, tak by stanowił ich integralną część, jak również sprzyjał aktywnym obywatelskim postawom uczennic i uczniów. Niezrozumiałe jest ograniczenie korzyści związanych z obecnością w UE tylko do kwestii pracowników i podróży. Warto usunąć to ograniczenie i skupić się na korzyściach w różnych obszarach życia. Ponadto, sugerowane byłoby dookreślenie kilku zagadnień w niniejszym punkcie oraz uzupełnienie go o nowe zagadnienia:
 - W kwestii zrozumienia współczesnego świata, niezwykle ważne jest przyjrzenie się systemowi gospodarczemu. Na poziomie szkoły podstawowej ważne byłoby, aby uczeń/uczennica „miał świadomość, że jest powiązany ze światem i był w stanie podać przykład takiej współzależności” oraz znał wagę partnerskich relacji między państwami z różnych kontynentów.
 - Problemy społeczne współczesnego świata powinny zostać dookreślone – jako punkt odniesienia mogą służyć np. sformułowane przez ONZ Cele Zrównoważonego Rozwoju – uczeń/uczennica powinien/na wiedzieć o ich istnieniu i potrafił/a wskazać kilka globalnych wyzwań. Ważne jest także pokazanie tych wyzwań nie tylko z europejskiej perspektywy – ale także z perspektywy osób z globalnego Południa.

¹ Więcej informacji o konstrukcji tożsamości globalnej znajduje się w publikacji „Globalna Układanka” w artykule „Czy globalne obywatelstwo istnieje?” autorstwa Gabrieli Lipskiej-Badoti, Marty Gontarskiej oraz Doroty Moran (http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2015/11/Globalna_ukladanka.pdf).

- Szczególna uwaga powinna być poświęcona migracjom, jako zjawisku globalnemu. Uczennica/uczeń powinien znać podstawowe pojęcia związane z migracjami, powinien odróżniać status migranta od uchodźcy, mieć możliwość zapoznania się z historiami uchodźców oraz powinien wiedzieć, że to wyzwanie, z którym stykają się kraje na wszystkich kontynentach,
- Warto w ramach omawiania spraw międzynarodowych podkreślić wagę pokoju. Uczennica/uczeń powinien umieć podać przykłady pokojowego rozwiązywania konfliktów oraz inicjatyw ze świata, które dążą do pokoju. Powinien także wiedzieć, jak sam może się zaangażować w tego typu działania.

Historia

Rekomendacje:

1. W celach kształcenia ogólnego podstawy programowej oraz realizowanych umiejętnościach zostały zidentyfikowane niektóre elementy istotne z perspektywy edukacji globalnej, takie jak współpraca, solidarność, umiejętność krytycznego myślenia, kształtowanie u uczniów i uczennic postaw otwartości na świat i poszanowania godności innych, wyposażenie je/ich w wiedzę umożliwiającą w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat. Mimo umieszczenia całego katalogu kompetencji bliskich edukacji globalnej w celach kształcenia i realizowanych umiejętnościach, to nie znajdują one odzwierciedlenia w treściach nauczania historii w klasach IV-VIII. Zakładane budowanie szacunku dla innych ludzi, otwartości na świat powinno być oparte na solidnej i wielowymiarowej wiedzy na temat historii świata, przyczyn i skutków procesów politycznych, społecznych, a także ich uwarunkowań w perspektywie globalnej. Zaproponowane w podstawie programowej do klas IV-VIII treści pokazują dużą dysproporcję pomiędzy tematyką narodową i tematyką związaną z innymi krajami i narodami na korzyść tematyki narodowej. Sugerujemy więc odwrócenie tych proporcji, a przynajmniej ich wyrównanie.
2. Przedstawiona przez autorki i autorów podstawa programowa do klas IV-VIII w treściach nauczania skupia się na wiedzy fragmentarycznej i faktograficznej głównie dotyczącej Polski i przedstawionej tylko z polskiej perspektywy, ale nie tworząc ciągów przyczynowo-skutkowych wobec zdarzeń historycznych. To z kolei nie przyczynia się do zrozumienia historii świata jako toczącego się procesu. Z perspektywy edukacji globalnej współczesny, zróżnicowany kulturowo, społecznie i religijnie świat będzie tym trudniejszy do zrozumienia im mniej jasne będą przyczyny jego obecnego kształtu, dlatego warto zwrócić na to uwagę, planując poszczególne etapy zdobywania wiedzy historycznej.
3. Tematyka wielkich odkryć geograficznych powinna zawierać również elementy wiedzy na temat ludności rdzennej obu Ameryk i jej sytuacji społeczno-politycznej. Warto, aby te informacje zostały uzupełnione o perspektywę rdzennej ludności, a także informacje o współczesnej ocenie tego wydarzenia.
4. Omawiając tematykę związaną z ekspansją kolonialną państw europejskich w XIX i XX wieku warto zwrócić uwagę na długotrwałe skutki tego procesu, które obserwujemy do czasów współczesnych i ich negatywne konsekwencje dla państw skolonizowanych.
5. Z perspektywy ekspertek i ekspertów edukacji globalnej warto zastosować procesualne rozumienie wydarzeń historycznych. Dzięki temu, wyraźnie zarysowany podział geograficzny

pomiędzy historią Polski, a historią Europy czy świata, miałyby drugorzędne znaczenie. Dzięki takiemu zabiegowi dysproporcja pomiędzy historią poszczególnych części świata w kontekście historii Polski byłaby mniejsza, co sprzyjałoby również poszerzeniu perspektywy w rozumieniu historii przez uczennice i uczniów.

EDUKACJA GLOBALNA – DEFINICJA I PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA

Na zakończenie pragniemy wyjaśnić, czym jest edukacja globalna i dlaczego powinna nadal znajdować wyraźne odzwierciedlenie w podstawach programowych kształcenia ogólnego. Warto zaznaczyć, że w podstawie z 2010 roku treści z obszaru edukacji globalnej były obecne zarówno w wymaganiach ogólnych, jak i szczegółowych wybranych przedmiotów. Naszym celem jest wprowadzenie problematyki globalnej na poziomie wiedzy, umiejętności, ale również kształtowania aktywnych postaw obywatelskich jako przekrojowej tematyki dla większości przedmiotów.

Edukacja globalna – jako element edukacji formalnej i pozaformalnej – zajmuje się współzależnościami we współczesnym świecie i zachęca do krytycznego myślenia na temat jego funkcjonowania. Pokazuje, w jaki sposób wpływamy na życie mieszkańców odległych krajów i jak oni oddziałują na naszą codzienność i przyszłość. Edukacja globalna analizuje również zjawiska migracji i ubóstwa, handel międzynarodowy, prawa człowieka, zmiany klimatu, konsumpcję czy przepływ informacji, łącząc perspektywę lokalną i globalną. Przez analizę tych zjawisk edukacja globalna zachęca do zaangażowania na rzecz świata bardziej sprawiedliwego dla wszystkich jego mieszkańców.

Prezentowana poniżej polska definicja edukacji globalnej wypracowana w trakcie procesu międzysektorowego w latach 2010-2011, a przyjęta porozumieniem międzysektorowym w maju 2011 roku, podpisanym przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Grupę Zagranica.

Edukacja globalna to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza ich zakres przez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności globalnych. Jej głównym celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych.

Do obecnych wyzwań globalnych można zaliczyć między innymi:

- *zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie,*
- *poprawę jakości życia w krajach globalnego Południa,*
- *ochronę praw człowieka,*
- *zapewnienie zrównoważonego rozwoju,*
- *budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych między krajami globalnej Północy i globalnego Południa.*

Ponadto w edukacji globalnej szczególnie istotne jest:

- *tłumaczenie przyczyn i konsekwencji opisywanych zjawisk,*
- *przedstawianie perspektywy globalnego Południa,*

- *rozumienie świata jako złożonego i dynamicznie zmieniającego się systemu,*
- *kształtowanie krytycznego myślenia i prowadzenie do zmiany postaw,*
- *ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i oddziaływania globalnych procesów na jednostkę*

Zaangażowanie szkoły w osiąganie celów edukacji globalnej i informowanie o szeroko rozumianej współpracy rozwojowej – przez to zaś również kształtowanie postaw zaangażowania oraz odpowiedzialności za działania na poziomie lokalnym i globalnym – jest bardzo pilnym i niezwykle istotnym wyzwaniem. Uczennice i uczniowie powinni być świadomi istnienia różnych współzależności i wyzwań globalnych, które stają się coraz ważniejszymi elementami współczesnej edukacji i współczesnego życia społecznego. Właśnie tę potrzebę zaspokaja edukacja globalna, która ma sprzyjać kształtowaniu postawy odpowiedzialności, szacunku, uczciwości, empatii, otwartości i osobistego zaangażowania. Przez działania w obszarze edukacji globalnej młodzi ludzie zdobywają wszechstronną wiedzę o świecie i wzajemnych zależnościach, dowiadują się również w jaki sposób mogą się aktywnie angażować w różne przedsięwzięcia.

Edukacja globalna ma realny wpływ na kształtowanie sprawczości wśród uczniów i uczennic przez co przekłada się na zmiany w środowisku szkolnym i lokalnym. Zostało to udokumentowane przez organizacje partnerskie w ramach realizacji projektów edukacyjnych, szczególnie w konkursie dotacyjnym Edukacja Globalna, realizowanym w ramach programu Polska Pomoc przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP.